

Досвід стратегічного планування інноваційного розвитку на національному рівні

У статті розглянуто підходи до стратегічного планування розвитку інноваційної економіки на національному рівні. Також наведено огляд існуючого досвіду розроблення та реалізації стратегічних документів інноваційного розвитку Європейського Союзу та країн з перехідною економікою.

Ключові слова: стратегічне планування, інноваційна економіка, країни з перехідною економікою.

В статье рассмотрены подходы к стратегическому планированию развития инновационной экономики на национальном уровне. Также приведен обзор существующего опыта разработки и реализации стратегических документов инновационного развития Европейского союза и стран с переходной экономикой.

Ключевые слова: стратегическое планирование, инновационная экономика, страны с переходной экономикой.

In the article the approaches to strategic planning of development of innovative economy at the national level are considered. Also it presents an overview of the existing experience on elaboration and realization of strategic documents on innovative development of the European Union as well as the countries with transition economy.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку основним завданням стратегічного планування в будь-якій країні є забезпечення відповідності якості людського потенціалу вимогам розвитку економіки і суспільства. Стратегічне планування національного розвитку розвинених країн також визначає оптимальні шляхи переходу до постіндустріального суспільства та засади формування відповідної моделі економіки країни. Інноваційна модель розвитку економіки є запорукою посилення конкурентних переваг країни на світових ринках, що зумовлює актуальність досліджень з цієї тематики. Інноваційний тип розвитку характеризується інтенсивним впровадженням принципово нових прогресивних технологій, збільшенням частки високотехнологічної продукції, інтелектуалізацією виробничої діяльності. Створення і використання інновацій, постійне оновлення технологій, зокрема технологій розповсюдження знань, перетворились у вирішальний фактор розвитку. Наукова думка ще у ХХ столітті відзначила провідну роль людського фактора, нововведень та технологічних зрушень у процесах змін у якості економічного зростання.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Концептуальні питання стратегічного управління та планування

суспільного розвитку досліджені у працях І. Ансоффа, Д. Белла, П. Кругмана, М. Портера, Дж. Стігліца, Й. Шумпетера. Вітчизняні вчені Ю. Бажал, В. Беседін, А. Гальчинський, В. Геєць, О. Лапко, Т. Кваша, І. Крючкова, І. Манцуров, Л. Мусіна, В. Семіноженко, Л. Федулова зробили вагомий внесок у теоретичні засади становлення інвестиційно-інноваційної моделі розвитку. Недостатньо вивченими залишаються деякі питання, пов'язані зі системними підходами до стратегічного планування суспільного розвитку з урахуванням змін саме у якості економічного зростання у відповідності з європейською практикою планування.

Метою статті є висвітлення підходів та досвіду стратегічного планування, орієнтованого на розбудову постіндустріального суспільства.

Виклад основного матеріалу. В основі економічного зростання кожної країни лежить власна модель розвитку економіки, пріоритетні напрями якої формуються з урахуванням глобальних орієнтирів суспільного розвитку та національних традицій, досвіду впровадження специфічних технологій, стану науково-технічного потенціалу, якості людських ресурсів, можливостей виробничо-технологічної системи та виробничих відносин. Планування переходу до постіндустріального суспільства наразі в центрі уваги як наукової спільноти, так і фахівців у сфері державного управління. Одне з найбільш популярних визначень постіндустріального суспільства належить Д. Беллу: «Постіндустріальне суспільство – це суспільство, в економіці якого пріоритет перейшов від переважного виробництва товарів до виробництва послуг, проведення досліджень, організації системи освіти і підвищення якості життя; у якому клас технічних фахівців стає основною професійною групою і, що найважливіше, у якому впровадження нововведень... все більшою мірою залежить від досягнень теоретичного знання. Постіндустріальне суспільство... передбачає виникнення інтелектуального класу» [2]. Д. Белл сформулював основні ознаки такого суспільства: створення великої сфери «економіки послуг», різке збільшення кваліфікованих науково-технічних фахівців, визнання центральної ролі наукових знань як джерела нововведень, можливість самопідтримки технологічного зростання, створення нової «інтелектуальної» техніки. Створення нових знань і технологій, швидкість процесів їх впровадження у економічний обіг та ступінь їх використання визначають роль і місце країни у світовому рейтингу конкурентоспроможності.

Стратегічне планування, орієнтоване на становлення постіндустріального суспільства, визначає цілі і завдання ро-

звитку, ключові сектори економіки та шляхи їх модернізації, стратегічні напрями інноваційного та науково-технічного розвитку, пріоритетні сфери суспільного розвитку, умови для людського розвитку з акцентуванням на розкриття творчого потенціалу. У процесі планування також обґрунтовуються інструменти і важелі державного управління процесами досягнення визначених цілей розвитку та змін у якості економічного зростання. Планування у розвинених країнах враховує існуючі тенденції переоцінки людського фактору в економіці, тобто створює підґрунтя для зміцнення людського потенціалу, зокрема його «креативного» прошарку (тобто людей, що володіють знаннями і є носіями нововведень в сфері організації, науково-технічної та екологічної культури). Крім того, у процесі планування використовуються довгострокові прогнози національного розвитку та прогнози науково-технологічного розвитку (наразі форсайтні роботи у розвинених країнах охоплюють період до 2030 року, окремі країни навіть подовжили часовий горизонт до 2050 року).

Криза 2008–2009 років призвела до визнання значущості нових викликів щодо якості економічного зростання (посилення його інноваційної спрямованості), про що свідчить нарощування темпів та обсягів інвестицій у технологічний розвиток, в «інноваційний прорив» розвиненими країнами (США, Японія, «старі» члени ЄС), а також зростаючими економіками Китаю, Індії, Бразилії як ключових антикризових заходів (антикризові пакети цих країн передбачають додаткові інвестиції на рівні десятків мільярдів доларів США у розвиток медицини, біотехнологій, альтернативної та відновлювальної енергетики, атомної галузі, інформаційних технологій тощо). Більшістю розвинених держав, які економічний розвиток пов'язують із науково-технічним прогресом та активними інноваційними процесами, розроблено стратегічні документи, що визначають концептуальне і стратегічне бачення інноваційного розвитку економіки та формування національної інноваційної системи. Такі документи розроблено у США, Японії, Фінляндії, Франції, Німеччині тощо. Імплементация стратегій та програмних заходів призводить до збільшення частки приросту ВВП за рахунок високотехнологічної продукції та нововведень, так, у розвинених країнах нині близько 80% приросту ВВП становить частка нових знань, інновацій та новітніх технологій. Лісабонською стратегією ЄС передбачалося збільшення витрат на науково-дослідні розробки країнами ЄС до 3% від ВВП. Нова європейська стратегія розвитку «Європа 2020: стратегія розумного, сталого і інклюзивного зростання», схвалена Радою ЄС у червні 2010 року, визначає вектори змін саме як зростання [4]. Як видно із назви, стратегія встановлює нові пріоритети: розумне зростання (розвиток економіки, заснованої на знаннях та інноваціях); стає зростання (раціональне використання ресурсів, екологічна сталість); інклюзивне зростання (соціальне залучення, сприяння підвищенню рівня зайнятості населення, досягнення соціальної та територіальної злагоди). У стратегії також визначено такі

«флагманські ініціативи»: Інноваційний союз; Молодь у русі; Цифровий порядок денний для Європи; Ефективні ресурси Європи; Індустріальна політика ери глобалізації; Порядок денний нових компетенцій і робочих місць; Європейська платформа подолання бідності. Три компоненти зростання та сім флагманських ініціатив є орієнтирами та пріоритетними напрямками стратегічного планування для європейських держав. Також ЄС розроблено нову рамкову програму з розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності «Горизонт 2020», яка є інструментом реалізації флагманської ініціативи «Інноваційний союз», що має забезпечити глобальну конкурентоспроможність Європи. Передбачається, що програма (яка розпочнеться у 2014 році) буде драйвером як зростання нового типу, так і створення робочих місць, її бюджет буде становить близько 80 млрд. євро [9]. Дія програми спрямована на: (1) Зміцнення позицій ЄС у галузі науки (бюджет 24 598 млн. євро, в тому числі збільшення фінансування на 77% Європейської дослідницької ради); (2) Посилення лідерських позицій в області індустріального розвитку та інновацій (бюджет 17 938 млн. євро для інвестування у ключові технології, забезпечення більш широкого доступу до фінансування, підтримки малого та середнього бізнесу); (3) Розв'язання основних проблем, що стосуються життєдіяльності населення, таких як: зміна клімату, безпечний транспорт, відновлювані джерела енергії, продовольча безпека, виклики щодо старіння населення тощо (бюджет 31 748 млн. євро). Програма «Горизонт 2020» спрямована на поєднання досліджень з ринком і розбудову єдиної платформи для знань, досліджень і інновацій. Європейський Союз до пріоритетних напрямів у інноваційній сфері відносить: науку про життя, в тому числі генетику; біотехнології в сфері охорони здоров'я; нанотехнології, «інтелектуальні» багатфункціональні матеріали, нові пристрої і виробничі процеси; аеронавтику і космос, сталий розвиток екологічної системи тощо. США, Велика Британія, Фінляндія та низка інших розвинених країн як пріоритетні напрями інноваційної діяльності визначили: проведення космічних досліджень, розвиток енергетичної галузі, сфери охорони здоров'я, нано- та біотехнології, інформаційні і комп'ютерні технології. Індійська національна інноваційна система серед пріоритетів виокремила: ІКТ, розроблення програмного забезпечення, біотехнології. Китай у сфері інновацій концентрується на розвитку наступних пріоритетних галузей: хімічна і нафтохімічна галузь, машинобудування, приладобудування і автоматика, біотехнології, мікробіологія тощо. Стратегічне планування інноваційного розвитку у Німеччині враховувало досвід США у сфері планування та виконання технологічно великих програм. На стадії становлення інноваційної системи у країні були апробовані підходи з використанням досвіду розвитку інкубаторів США, наукових парків Великої Британії, Франції та Японії. З початку 80-х років минулого століття у Німеччині був зроблений акцент на створення мережі регіональних інноваційних фондів з поступовим перенесенням центру ваги

інноваційної діяльності на малі та середні підприємства. Інноваційна стратегія Японії була спрямована на сприяння створенню дрібних, але гнучких активних інноваційних підприємств з вузькою спеціалізацією щодо розробки нових технологій і продуктів. У сфері інноваційної діяльності Японія використовувала підхід, орієнтований на придбання перспективних високотехнологічних нововведень на останній стадії інноваційного циклу для подальшого кінцевого доопрацювання нововведення, запуску його у виробництво, комерціалізації і споживання. Протягом останніх років Японія є світовим лідером за часткою витрат на НДДКР. Основними учасниками сучасного інноваційного інвестування в країні виступають фінансово-промислові групи та корпоративний сектор, що здійснюють фінансування близько 60% інновацій (переважно у прикладні дослідження). Останнім часом у країнах з інноваційною моделлю розвитку посилюється роль «бізнес-янголів» та їх об'єднань. Так, у Великій Британії функціонує 25 мереж «бізнес-янголів», що протягом 2008–2009 років здійснили 233 інвестиції із середнім обсягом 70 тис. євро. Сьогодні організація такого інформаційного забезпечення підтвердила свою ефективність, зокрема ефективно функціонують такі інтернет-портали, як BAND (Business Angels Netzwerk Deutschland) у Німеччині, у Великій Британії Angelsoft, Angelsden, Venture Giant.

Стратегічне планування національного розвитку країн з перехідною економікою має орієнтуватися на успішний практичний досвід США, Японії та країн ЄС у сфері планування та стимулювання інноваційного розвитку та враховувати власні здобутки та недоліки попереднього впровадження стратегічних та програмних документів у цій сфері. Наразі інноваційні системи країн з перехідною економікою характеризуються типовими рисами: незначною роллю держави у процесі планування розвитку та регулювання інновацій, слабкою державною підтримкою інвестиційно-інноваційних заходів, відсутністю дієвих стимулюючих механізмів. Серед об'єктивних проблем, що перешкоджають становленню інноваційної моделі розвитку у країнах з перехідною економікою, слід відмітити: сировинну спрямованість, незначну інтеграцію у світову економіку, слабку міжгалузеву та міжрегіональну економічну інтеграцію всередині країни, нерозвиненість інноваційної, виробничої та соціальної інфраструктури, загальну технічну та технологічну відсталість підприємств, відсутність зв'язку науки з виробництвом, низькі витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР), невідповідність менеджменту завданням адаптації економіки до процесів глобалізації, відсутність конкретних програмних дій на тлі великої кількості декларативних стратегічних документів тощо.

Одним із позитивних прикладів стратегічних документів з інноваційного розвитку у пострадянських країнах є Стратегія індустріально-інноваційного розвитку Республіки Казахстан (РК) на 2003–2015 роки, яка була затверджена указом президента РК від 17 травня 2003 року (розробник страте-

гії – Міністерство економіки і бюджетного планування РК). Основними завданнями Стратегії було визначено: забезпечення в обробній промисловості середньорічних темпів зростання на рівні 8–8,4%, підвищення втричі продуктивності праці до 2015 року в порівнянні з 2000 роком і зниження вдвічі енергоємності ВВП; підвищення продуктивності основних фондів обробної промисловості; стимулювання створення наукоємних і високотехнологічних експортоорієнтованих виробництв; диверсифікація експортного потенціалу країни з акцентуванням на товари і послуги з високою доданою вартістю; перехід до світових стандартів якості; розвиток інтеграції з регіональною та світовою економікою з включенням у світові науково-технічні та інноваційні процеси. Діяльність Національного фонду РК, АТ «Банк Розвитку Казахстану», АТ «Інвестиційний фонд Казахстану», АТ «Національний інноваційний фонд» спрямовувалась на реалізацію Стратегії. Так, Національний інноваційний фонд стимулює венчурну функцію ринкової економіки, що важливо для створення і розвитку високотехнологічних галузей (таких як інформаційний сектор, електроніка, біотехнологія тощо). Стратегією визначено три етапи: перший етап (2003–2005) передбачав зміни в законодавстві, розроблення галузевих програм розвитку, визначення обсягів фінансування науки, освіти, підготовки відповідних фахівців, створення інституційного оточення; другий етап (2006–2010) – вивчення ініціатив приватного сектора, пошук інвесторів – учасників реалізації відібраних проектів, підготовку кадрів, будівництво та реконструкцію основних і допоміжних об'єктів; третій етап (2011–2015) – здійснення комплексу організаційних заходів. Загальна вартість Стратегії на 2005–2015 роки становила близько \$900 млн. Результатом реалізації Стратегії визначено зміну структури економіки та диверсифікацію експорту. Реалізація Стратегії мала забезпечити щорічні темпи зростання економіки на рівні 8,8–9,2%, збільшити до питому вагу виробництва товарів у структурі ВВП з 46,5 до 50–52%; підвищити питому вагу послуг наукової та науково-інноваційної діяльності у структурі ВВП з 0,9% в 2000 році до 1,5–1,7% в 2015 році; сповільнити зниження частки обробної промисловості у структурі ВВП з 13,3% в 2000 році до 12–12,6% в 2015 році (для порівняння: за експертними оцінками цей показник за інерційним сценарієм у 2015 році становив би 10,9%). Нині у Казахстані розробляється стратегія інноваційного розвитку до 2030 року [7].

У Російській Федерації у 2005 році були затверджені Основні напрями політики РФ у галузі розвитку інноваційної системи на період до 2010 року, у 2006 році – Стратегія розвитку науки та інновацій до 2015 року. У рамках реалізації цих документів були закладені основи діючої російської національної інноваційної системи для розвитку сектора досліджень і розробок, формування розвиненої інноваційної інфраструктури, модернізації економіки на основі технологічних інновацій. Зокрема, започатковано сучасну систему інститутів розвитку в сфері інновацій, що включає інститути

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

передпосівного і посівного фінансування, венчурні фонди з державною участю (ВАТ «Російська венчурна компанія», Банк розвитку і зовнішньоекономічної діяльності, Державна корпорація «Роснано» тощо), надано фінансову підтримку 57 вищим навчальним закладам на інноваційні програми (більше \$1 млрд. за 2005–2008 роки), розпочато роботу по формуванню національних дослідницьких центрів (на базі Курчатівського інституту створений перший такий центр) тощо. Створено нову російську «територію інновацій» (Сколково, так звана підмосковна Силіконова долина) із запровадженням безпрецедентного правового режиму для мінімізації адміністративних бар'єрів і податкового тягаря для компаній-резидентів. Також розбудовується система співфінансування державою інноваційних проектів приватних компаній (через проєкт Сколково, а у перспективі через Російський фонд технологічного розвитку). У РФ прийнято відповідний закон, що дозволяє бюджетним установам освіти і науки створювати малі інноваційні підприємства (за перший рік після набуття чинності закону створено близько 600 малих інноваційних підприємств). Питання стимулювання інновацій винесені на найвищий політичний рівень: при президенті Російської Федерації створена Комісія з модернізації і технологічного розвитку, яка визначає державні науково-технологічні пріоритети; підвищено статус Урядової комісії з високих технологій та інновацій. Проте у РФ було досягнуто лише менше третини від запланованих на перший етап (2006–2007) бенчмаркінгових показників (Стратегії розвитку науки та інновацій в Російській Федерації до 2015 року). Нова стратегія «Інноваційна Росія – 2020» (проєкт якої був розроблений Міністерством економічного розвитку РФ і затверджений Президентом Уряду РФ у вересні 2011 року) визначила шляхи переведення до 2020 року російської економіки на інноваційні засади розвитку, що має забезпечити зміцнення її конкурентного потенціалу за рахунок нарощування порівняльних переваг у науці, освіті і високих технологіях і на цій основі отримати нові джерела економічного зростання і підвищення добробуту. Реалізувати стратегію передбачається в два етапи: завдання першого етапу (2011–2013) спрямовані на підвищення сприйнятливості бізнесу та економіки до інновацій в цілому, другого (2014–2020) – на проведення масштабного переозброєння та модернізації промисловості, формування працездатної національної інноваційної системи. Стратегією було визначено ключові напрями: Інноваційна людина, Інноваційний бізнес, Інноваційна держава (мікро-, мезо- та макрорівень). У стратегії зазначено, що для інноваційної економіки необхідною є інноваційна людина (орієнтована на створення інновацій та їх впровадження в усі сфери суспільного життя), тому першим завданням стратегії є людський розвиток, підвищення сприйнятливості людей до інновацій, розширення прошарку інноваційних підприємців. Другим завданням є різке підвищення інноваційної активності бізнесу та динаміки появи нових інноваційних компаній, тобто бізнес має

сприймати інновації не як обов'язок перед державою, а як життєво важливу модель поведінки, що призведе до зростання продуктивності праці і модернізації промисловості. Третє завдання – підвищення інноваційності держави. Формування збалансованого сектора досліджень і підвищення відкритості національної інноваційної системи – четверте і п'яте завдання. Стратегією передбачено підвищення державних витрат: на освіту з 4,1% від ВВП у 2011 році до 5,3% у 2020 році, на дослідження і розробки з 0,9% ВВП у 2011 році до 1,3% у 2020 році. Питома вага експорту високотехнологічної продукції з РФ має збільшитися з 0,35% від загальносвітового експорту високих технологій до 2% у 2020 році. Валова додана вартість інноваційного сектору в структурі ВВП має збільшитися з 12,7% у 2009 році до 17–18% у 2020 році [8].

В Україні утвердження інноваційної моделі розвитку економіки було визначено як пріоритетний напрям розвитку ще у 1998 році. Так, у Програмі «Україна – 2010» були визначені пріоритети науково-технічного та інноваційного розвитку. Окремі напрями та складові інноваційної моделі економічного розвитку України були визначені Концепцією науково-технологічного та інноваційного розвитку України (затвердженою Постановою Верховної Ради України від 13 липня 1999 року). Це один документ, який визначав довгострокові стратегічні цілі і пріоритети на загальнонаціональному рівні, – Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції». Цим документом (затвердженим Указом Президента України у квітні 2004 року) були визначені чотири стратегічні завдання розвитку до 2015 року, серед яких третє місце посідав пріоритет «утвердження інноваційної моделі розвитку та утвердження України як конкурентоспроможної високотехнологічної держави» [6]. У 2006 році урядом було розроблено наступну «Довгострокову стратегію розвитку України та пріоритети діяльності Кабінету Міністрів на 2006–2007 роки», яка включала п'ять основних векторів розвитку країни (для кожного вектору було встановлено цільові показники та розроблено ряд ініціатив). Серед пріоритетів стратегії також третє місце посідав пріоритет «Розвиток та використання інтелектуального потенціалу нації» (окремо було зазначено, що необхідно забезпечити відкритість до прийняття кращої світової практики у нових технологіях, бізнесі, державному управлінні тощо). В 2010 році на виконання доручення КМУ Міністерством економіки України за участю центральних органів виконавчої влади та ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» було розроблено Стратегію розвитку України на період до 2020 року «Україна – 2020. Стратегія національної модернізації», у якій інноваційний розвиток також посідає чільне місце. Головною стратегічною метою визначено вихід країни на траєкторію стійкого розвитку з зростанням добробуту та якості життя для усіх верств населення. У документі зазначено, що підґрунтям для досягнення поставленої мети має бути: {1} досягнення макроекономічної ста-

більності та сприятливих рамкових умов для підприємництва; (2) зняття інфраструктурних обмежень; (3) кардинальна модернізація економіки та зменшення розриву в конкурентоспроможності підприємств з основними промисловими конкурентами; (4) зменшення розриву між попитом і пропозицією трудових ресурсів та підвищення якості трудового потенціалу; (5) посилення інноваційної складової розвитку та зменшення розриву між рівнем фінансуванням науково-дослідної сфери та технологічним рівнем реального сектору економіки. Стратегія складалась із аналітичної та безпосередньо стратегічної частин. Аналітична частина надавала характеристики основних мегатрендів світового економічного розвитку, визначала потенціал розвитку економіки України, сильні та слабкі сторони української економіки, сприятливі можливості та загрози, пропонувала можливі сценарії розвитку економіки України до 2020 року. Стратегічна частина окреслювала ключові стратегічні напрями розвитку для реалізації економічної політики Уряду на двох етапах розвитку: середньостроковому та довгостроковому (до 2020 року). Завдання першого етапу були спрямовані на мінімізацію впливу світової фінансової кризи на економіку України. Завдання другого етапу (2013–2020) зосереджені на забезпеченні сталого розвитку на основі створення ефективної національної інноваційної системи, підвищення конкурентоспроможності економіки України та досягнення високої адаптивності до зовнішніх впливів.

У довгостроковому сегменті вітчизняного стратегічного планування позачергові Послання Президента України протягом першої декади XXI століття виконували роль орієнтирів для встановлення стратегічних завдань розвитку країни, оскільки були однією з визначальних ланок процесу розроблення програм діяльності Кабінету Міністрів України. Насамперед це стосується документів, в яких викладалося бачення новообраним Президентом України напрямів подальшого розвитку країни одразу після президентських виборів. Так, у 2000 році у Посланні Президента України до Верховної Ради України «Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000–2004 роки» були визначені вектори розвитку України, серед яких друге місце посідав пріоритет «опрацювання та реалізація державної політики, спрямованої на структурну перебудову промисловості та розвиток інноваційної моделі економічного зростання, утвердження України як високотехнологічної держави». Стратегічним завданням у документі було визначено підвищення конкурентоспроможності національної економіки, реалізація якого мала здійснюватись через: нову стратегію наукової та промислово-інноваційної політики; запровадження надійної системи енергозабезпечення та енергозбереження; перетворення АПК у високоефективний сектор економіки; утвердження України як транзитної держави, розвиток інформативних систем. У Посланні Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії еко-

номічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки» (2002 рік) були встановлені такі стратегічні цілі: (1) створення передумов для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі; (2) забезпечення сталого економічного зростання; (3) утвердження інноваційної моделі розвитку; (4) соціальна переорієнтація економічної політики. У Посланні Президента України у 2006 році також були визначені напрями нової стратегії розвитку суспільства, серед яких проголошено «формування інтелектуально орієнтованої економіки». У Посланні були визначені такі стратегічні цілі: (1) підвищення якості життя громадян; (2) утвердження ефективної економіки «знань»; (3) розбудова справедливої і прозорої системи влади. Послання Президента України слугували підґрунтям для розроблення програм діяльності уряду, які затверджувались Верховною Радою України. Програми діяльності Кабінету Міністрів України містили наступні стратегічні пріоритети розвитку інноваційної спрямованості: (1) Інвестиційна та структурно-інноваційна політика (2000, 2005, 2008 роки); (2) Утвердження інноваційної моделі розвитку (2001, 2002, 2003, 2004, 2008 роки); (3) Розв'язання проблем структурної та технологічної відсталості, впровадження високих технологій (2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2008 роки); (4) Інформатизація суспільства (2001, 2002, 2003, 2004, 2008 роки); (5) Розвиток інтелектуального потенціалу (2008). Ще одним прикладом визнання значущості інноваційної спрямованості розвитку є викладена у Посланні Президента України 2011 року «Модернізація України – наш стратегічний вибір» позиція: «Безперервна модернізація та інноваційність – такою має бути універсальна формула не тільки політичного й економічного, а й соціального, культурного і гуманітарного розвитку» [5].

Верховною Радою України також зроблено внесок у стратегічне планування інноваційного розвитку України. Так, учасники Парламентських слухань «Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації» (20 червня 2007 року) визначили чотири основні чинники стримування інноваційного розвитку в Україні, серед яких першим зазначено «відсутність прийнятих на довгостроковий період стратегій сталого, соціально-економічного, науково-технологічного, інноваційного розвитку країни». Парламентські слухання «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» (17 червня 2009 року) є ще одним тому підтвердженням. На слуханнях було підкреслено, що: (1) інноваційні процеси в економіці не набули вагомих масштабів, кількість підприємств, що впроваджують інновації, зменшується з кожним роком і становить близько 12–14%, що в 3–4 рази менше, ніж у розвинених країнах; (2) наукоємність промислового виробництва знаходиться на рівні 0,3%, що на порядок менше від світового рівня; (3) в Україні домінує відтворення виробництва 3-го технологічного укладу (гірнична металургія, залізничний транспорт, багатотоннажна неор-

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

ганічна хімія тощо), відповідно майже 95% вітчизняної продукції належить до виробництва 3 та 4-го технологічних укладів; (4) зростання ВВП за рахунок введення нових технологій в Україні оцінюється всього у 0,7–1%. Рекомендації парламентських слухань (схвалені Постановою Верховної Ради України від 21 жовтня 2010 року №2632–VI) ініціювали розроблення відповідних стратегічних та законодавчих документів [3]. Так, «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» була розроблена Комітетом Верховної Ради з питань науки і освіти за участю наукових установ НАН України, центральних і місцевих органів державної влади. Головною метою стратегії визначено: «забезпечити до 2020 року підвищення впливу інновацій на економічне зростання України в 1,5–2 рази». У стратегії зазначено такі передумови досягнення визначеної мети: зміна концептуальних засад, що визначають роль і практичні функції держави в ринковій економіці; структурна перебудова економіки, в першу чергу промисловості; подолання кризової економічної нерівності населення; відновлення довіри населення до держави і влади. Ще один проект «Стратегії інноваційного розвитку України на 2009–2018 роки та на період до 2039 року» був розроблений Державним агентством з інновацій та інвестицій України і ДУ «Інститут економіки і прогнозування НАН України». У стратегії метою визначено: «формування нового типу інноваційної системи, що забезпечить конкурентоспроможність вітчизняної економіки на основі використання вітчизняного наукового потенціалу і технологій». Стратегічні завдання, зазначені у документі, є наступними: відтворення науково-технологічного потенціалу; стимулювання технологічного розвитку економіки; формування і підтримка розвитку інноваційного підприємницького середовища; формування багаторівневої інноваційної інфраструктури; реалізація регіональної інноваційної політики. На жаль, наведені стратегічні документи не були затверджені, тому вони використовуються як аналітичний матеріал.

Правовою основою переходу економіки України на інноваційну модель розвитку є Конституція України, закони України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (2011 рік) визначено, що становлення інноваційної моделі розвитку економіки і концентрація ресурсів держави на пріоритетних напрямках науково-технічного оновлення виробництва має забезпечити підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках. Також законом визначені такі стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності на 2011–2021 роки:

(1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії; (2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки; (3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій; (4) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу; (5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики; (6) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища; (7) розвиток сучасних інформаційних комунікаційних технологій, робототехніки [1]. Середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2012–2016 роки затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2012 року №294.

Визнання необхідності змін у якості економічного зростання обумовлює актуальність розроблення відповідних законопроектів. Так, проект Закону України «Про переведення економіки України на інноваційну модель розвитку» (від 16.02.2012 №10069) передбачає засади правові та організаційні засади державної політики модернізації економіки України на основі її переходу на модель інноваційно орієнтованої економіки. У документі зазначено, що «...Закон покликаний ... забезпечити економічне зростання країни, підвищення конкурентоздатності вітчизняної продукції та показників рівня добробуту населення шляхом забезпечення системного впровадження у виробничий процес інновацій та основоположних принципів інноваційної діяльності, вдосконалення і розширення існуючої інноваційної інфраструктури, створення привабливого інвестиційного клімату для залучення інвестицій у базові галузі національної економіки». У документі зазначено, що реалізація державної політики переведення економіки України на інноваційну модель розвитку має відбуватись на основі державних цільових програм, тобто держава має забезпечити прийняття пріоритетних державних програм інноваційного розвитку у базових галузях економіки. Такими галузями економіки, в яких реалізуватимуться пріоритетні інвестиційні та інноваційні проекти на період до 2020 року, у законопроекті визначено: паливно-енергетичний, агропромисловий, житлово-комунальний, машинобудівний комплекси та транспортна інфраструктура.

Висновки

Інноваційна модель економічного розвитку базується на інноваційному виробництві, пов'язаному із створенням, впровадженням та застосуванням наукових розробок, що забезпечує приріст ВВП за рахунок комерціалізації об'єктів наукових досліджень, та використовує спроможність людського потенціалу до нововведень. Основними ознаками інноваційної економіки є: використання сучасних інфор-

маційних технологій, комп'ютеризованих систем і розвинутої інфраструктури; прискорена автоматизація і комп'ютеризація всіх сфер і галузей виробництва і управління; створення і оперативне впровадження в практику інновацій різного функціонального призначення; стимулювання внутрішнього ринку споживання інноваційних товарів та послуг; наявність гнучкої системи випереджаючої підготовки і підготовки кваліфікованих фахівців; створення умов для розвитку людського потенціалу та розкриття його креативних здібностей. Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що для формування інноваційної економіки необхідним є створення належних умов та механізмів стимулювання інноваційної діяльності (у першу чергу фінансових) та розбудова платформи для співпраці наукових установ, бізнесу та суспільства з визначеними орієнтирами для розвитку (в тому числі для розвитку новітніх технологій та впровадження високих виробничих технологій і заснованих на них інноваційних технологій). У процесі планування мають бути визначені оптимальні шляхи розв'язання проблем, що перешкоджають науково-технологічному та інноваційному розвитку. Також необхідним вважається врахування позаекономічних чинників зростання. Планування в умовах переходу до нової стадії суспільного розвитку має: задіяти важелі для прискорення науково-технічного прогресу та зниження рівня матеріального виробництва, що супроводжуватиметься зменшенням його частки у сукупному суспільному продукті; створити умови для інтенсивного розвитку сектору послуг та інформатизації, появи нових типів послуг; надати орієнтири для модернізації виробництва та модифікації всієї соціальної структури; запровадити безперервну освіту впродовж життя

для зміни мотивації і характеру людської діяльності, посилення її креативної складової.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 №3715 [Електрон. ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>
2. Белл Д. Майбутнє постіндустріальне суспільство. Досвід соціального прогнозування / Д. Белл; Пер. з англ. під ред. В.Л. Іноземцева. – М., 2000.
3. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Європейської Комісії [Електрон. ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm.
5. Офіційний сайт Президента України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.president.gov.ua/docs/Po-slannya_sborka.pdf
6. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції»/ Авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во екон. та з питань европ. інтегр. України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
7. Офіційний сайт уряду Республіки Казахстан [Електрон. ресурс]. – Режим доступу <http://ru.government.kz/resources/docs/doc>
8. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку Російської Федерації [Електрон. ресурс] – Режим доступу <http://www.economy.gov.ru/minec/activity/sections/innovations/>
9. Офіційний сайт Європейської Комісії. European Commission. Research&Innovation. Horizon 2020 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/research/horizon2020/>

Н.М. ТРОЦ,
м.н.с., Інститут економіки і прогнозування НАН України

Фінансові інвестиційні ресурси та їх податкове стимулювання

У статті розглядається сучасний стан фінансових ресурсів, зокрема у розрізі джерел їх утворення на підприємстві. Наводиться характеристика внутрішніх фінансових ресурсів суб'єктів господарювання як основного джерела фінансування інвестицій. Зроблено висновок щодо необхідності стимулювання інвестиційної активності суб'єктів реальної економіки з допомогою податкових важелів та амортизаційної політики держави.

Ключові слова: фінансові ресурси, джерела фінансування, інвестиційна діяльність, оподаткування прибутку підприємств, амортизаційна політика.

В статье рассмотрено современное состояние финансовых ресурсов, в частности в разрезе источников их формирования на предприятии. Приведена характе-

ристика внутренних финансовых ресурсов субъектов хозяйствования как основного источника финансирования инвестиций. Сделаны выводы о необходимости стимулирования инвестиционной активности субъектов реальной экономики с помощью налоговых рычагов и амортизационной политики государства.

Ключевые слова: финансовые ресурсы, источники финансирования, инвестиционная деятельность, налогообложение прибыли предприятий, амортизационная политика.

Дослідження виконано в рамках планової НДР «Розвиток державних фінансів в умовах глобалізації» за постановою Бюро ВЕ НАНУ №6 від 08.07.2009, державний реєстраційний номер роботи 0109U004580.